

4. Можливості пізнання в сфері соціального управління Стагірит визначав як досить широкі, для нього, головним інструментом є аналіз, який особливо продуктивний на структурному рівні пізнання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Афонов А. П. Аристотель и современность / А. П. Афонов // Вісник Донецького національного університету економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського. — 2010. — № 2 (46). — С. 4–7.
2. Аристотель. Метафизика / Аристотель. Сочинения в четырех томах; [пер. с древнегреческого редакции философской литературы]. — М. : Мысль, 1976. — (Серия: философское наследие). Т. 1. — 1976. — С. 63–368.
3. Тарароев Я. В. Аристотелевская онтология как «онтологическая парадигма» классической физики и космологии / Я. В. Тарароев // Эпистемология и философия науки. — 2009. — Т. XXI, № 3. — С. 122–137.
4. Тарароев Я. В. Аристотелевская онтология как «онтологическая парадигма» классической физики и космологии / Я. В. Тарароев // Эпистемология и философия науки. — 2009. — Т. XXI, № 3. — С. 122–137.
5. Аристотель. Политика / Аристотель. Сочинения в четырех томах; [пер. с древнегреческого редакции философской литературы]. — М. : Мысль, 1983. — (Серия: философское наследие). Т. 4. — С. 375–644.
6. Аристотель. Никомахова этика / Аристотель. Сочинения в четырех томах; [пер. с древнегреческого редакции философской литературы]. — М.: Мысль, 1983. — (Серия: философское наследие). Т. 4. — С. 53–294.
7. Сидоренко М. М., Троянський В. А. Методологічні проблеми соціальних цінностей / М. М. Сидоренко, В. А. Троянський / Буковинський медичний вісник. — 2007. — Т. 11, № 3. — С. 160–163.
8. Орлов Е. В. Расчетливость, рассудительность и логика у Аристотеля [Электронный ресурс] / Е. В. Орлов // Режим доступа до журн. : <http://vox-journal.org/content/vox5orlov.pdf>
9. Зубов В. П. Аристотель. Человек. Наука. Судьба наследия / Василий Петрович Зубов. — М.: Эдиториал УРСС, 2000. — 368 с.
10. Алексейчук И. С. Система понятий рационального познания / И. С. Алексейчук // Наука. Релігія. Суспільство. — 2009. — № 3. — С. 184–191.
11. Петров М. К. Язык. Знак. Культура / Петров Михаил Константинович. — М.: Эдиториал УРСС, 2004. — 328 с.

Кавалеров В. А. — кандидат педагогічних наук, директор Одеського обласного інституту удосконалення вчителів.

УДК: 122+ 37.01/09

ОСВІТА В КОМУНІКАТИВНОМУ СЕРЕДОВИЩІ: КОНЦЕПЦІЯ «ВИПЕРЕДЖАЛЬНОГО РОЗВИТКУ»

В статті досліджується проблема освіти в комунікативно орієнтованому середовищі в контексті становлення нових світоглядних парадигм. Аналізується концепція випереджального розвитку освіти як об'єкт стратегічного планування.

Ключові слова: освіта, інфосоціум, випереджальний розвиток, знання, креативне суспільство.

ОБРАЗОВАНИЕ В КОММУНИКАТИВНОЙ СРЕДЕ: КОНЦЕПЦИЯ «ОПЕРЕЖАЮЩЕГО РАЗВИТИЯ»

В статье исследуется проблема образования в коммуникативно ориентированной среде в контексте становления новых мировоззренческих парадигм. Анализируется концепция опережающего развития образования как объект стратегического планирования.

Ключевые слова: образование, инфосоциум, опережающее развитие, знание, креативное общество.

EDUCATION IN THE COMMUNICATIVE ENVIRONMENT: THE CONCEPT OF "ADVANCED DEVELOPMENT"

The article explores the problem of education in the communicative oriented environment in the context of new worldview paradigms formation. The concept of advanced development of education as an object of strategic planning is analyzed.

Key words: education, information society, advanced development, knowledge, creative society.

Вступ. В інформаційну епоху відбувається концентрація *виробництва знання*, яке створюється вченими-професіоналами не заради цікавості або любові до творчості як такої. На знання є попит, в силу чого виникають економічні, зокрема, ринкові відносини. Тобто знання як результат інтелектуальної діяльності стає капіталом. Саме така специфіка інформаційного суспільства в його економічному вимірі актуалізує тему освіти. Те, що освіта стала «об'єктом купівлі-продажу», також є закономірним явищем інфосоціуму. Вона набуває особливої цінності в епоху високої цінності інформації, знань та творчості. Саме тому розвиток освіти є не етичною настановою, а стратегією держав, метою діяльності бізнес-корпорацій, основою міжнародних співробітництв та комунікативних взаємин на всіх рівнях. Відтак освіта, яка вже давно здобула провідну роль в економічній діяльності, сьогодні перетворюється на основу і запоруку цивілізаційного розвитку.

Виклад основного матеріалу. Попит на освіту і на знання долає інституціоналізацію освіти, натомість впроваджуючи *інституціоналізацію знань*. Незважаючи на екстраординарне звучання такого словосполучення, все ж воно не позбавлене сенсу у зв'язку з появою широкого кола носіїв знання (спеціалістів, фахівців), які здатні при цьому творити тільки колективно. Нагромадження інформації та поява способів її швидкої ретрансляції привела до того, що як інформація, так і знання втрачають індивідуальність, стають колективним здобутком. І якщо раніше ефективно застосовувати знання могли тільки окремі індивіди, то сьогодні вони використовуються організаціями, знання в яких стає в певному сенсі парадигмальним. Тобто організації визначають цінність знання за аналогією з науковою парадигмою, в якій науковці визначають власну систему понять і відкидають (не за критерієм верифікованості, а за умови консенсусу) той великий масив інформації, який не входить в їхній науковий обіг. Всі операції, пов'язані із знаннями, здійснюються в певному комунікативному середовищі. Саме за згодою учасники середовища приймають певний тип інформації і відкидають інший. Таким чином, від консенсусу залежить, яка інформація буде перетворена на знання в процесі практики. Середовище (а не окремий спеціаліст) стає основним у відборі та поширенні інформації.

Освіта в описаному комунікативно-орієнтованому середовищі набуває ключового значення у зв'язку із становленням нових світоглядних парадигм, які породжують новий погляд на вивчення та освоєння світу. Формується не тільки нова наукова картина світу, але й *оновлюється стиль педагогічного мислення, яке в умовах нової освітньої онтології надає мережеві та ноосферні орієнтири в становленні культури мислення суб'єкта освіти*. Комунікативні стратегії інфосоціуму передбачають, що при копіюванні інформації збереження її первісного вигляду не формує цінності освітнього процесу. Адже при ретрансляції знань не створюється нічого нового. Відтак, «фактор ретрансляції» не задовольняє основним вимогам інноваційного суспільства. Більше того, на думку *Л. Фарішева*, «така стратегія створює поле унікальної безвідповідальності всієї освіти» [8], адже замість безпосередньої взаємодії зі знанням «відбувається *імітація* знання. Таким чином, знання в освітньому процесі постають як послідовний виклад фактів та повідомлень, що залишається важливим різновидом освіти»[8]. Зрозуміло, що в інформаційному суспільстві інформація всебічно

доступна. Необхідність її постійного відтворення виступає негативним фактором — це зупиняє прогрес соціуму в цілому і руйнує сенс освіти. Адже накопиченням інформації в умовах широкого поширення інформаційно-комунікативних технологій не потрібно більше займатися людині — вона передає це завдання «зовнішнім ресурсам» (інформаційним технологіям). Відтак освіта перетворюється на спільну діяльність по оперуванню інформацією з метою відбору тих її елементів, які можуть бути втіленими на практиці. Комунікативно-діалогічна форма здійснення таких процесів є чи не єдиним способом успішного функціонування когнітивно-орієнтованого навчання.

В інформаційну епоху проблематичними стають не тільки форма освіти, але й її зміст. Традиційно вважалося, що змістовне наповнення освіти центроване на фігурі викладача (вчителя), а тому змістовні трансформації освіти, які виникають в комунікативній парадигмі освіти, не були передбаченими. До того ж компетентнісні орієнтації викладача відображали певні загальноприйняті смисли (саме тому освіта могла виконувати функцією інтегративного фактору суспільства — вона формувала культурні ідентичності). Тобто для класичної освіти основоположною настановою було те, що існують заздалегідь визначені певні культурні маркери, які повинна знати кожна людина. Існували ціннісні координати, в яких ті чи інші знання вносилися в систему освіти на підставі їх значимості для культури. Зрештою, зазначені особливості традиційної освіти були доцільними в доінформаційну еру, адже знання займало принципово інше становище, в якому освіта перебувала у протилежності з практикою соціального співжиття. З. Бауман звертає увагу на те, що «центральне місце знання та його носіїв в інституціональній системі забезпечувалося, з одного боку, національно-державною опорою на легітимацію (Макс Вебер), на керівні принципи (Гаetano Моска) або на основоположні цінності (Талкот Парсонс), опорою, необхідною для перетворення влади в авторитет і дисципліну, з іншого боку — практикою культури (освіти, виховання), яка надавала окремим членам суспільства форму соціальних істот, здатних діяти конструктивно і готових керуватися приписаними суспільством ролями» [1, с.162].

Сьогодні будь-які знання є доступними, разом з тим *далеко не всі класичні знання сприймаються як необхідні*. На це звертає увагу Ф. Розанов, котрий заявляє: «Знання, які отримують учні в системі освіти, в переважній кількості випадків сприймаються ними як непотрібні. І здебільшого це справді так. Більшість предметних знань жодним чином не потрібні в повсякденному житті і практичній діяльності» [7, с. 62]. Таким чином, традиційна освіта здебільшого змістовно не відповідає запитам сучасної молоді людини. Тобто *освіта втрачає роль інтегративного фактору, яким вона була раніше*. Адже із зниженням «культурної універсальності» втрачається й всезагальність знань. Тому освіта на даний момент не настільки впливова, як сучасні медіа-ресурси, вона не так інтенсивно впливає на творення спільної для всіх системи цінностей. Справа в тому, що процеси глобалізації, міграції та інформатизації зумовили формування *ідеології мультикультуралізму*, який на сьогодні став фактом (сьогодні під питанням, чи позитивним), що зрештою змінило єдиний аксіологічний фундамент, на якому засновувалося знання. Виникла необхідність переорієнтації освіти, пошуку її засадничих настанов. Насамперед, врахувавши, що, на відміну від традиційних методів навчання, які оперували фіксованим набором знань та методів для вирішення відомих завдань, сучасна освіта має справу з системами і формами знань, які динамічно змінюються. Відтак освіта сучасної людини повинна ґрунтуватися на нових культурних началах, що передбачають в тому числі і здатність до творчої роботи в умовах все більш широкого інформаційного поля та принципової відкритості соціального оточення.

Іншими словами, якщо традиційна освіта була спрямована на «примушування учнів до заучення» [7, с. 62], то завданням сучасної освіти є не примусити до навчання, а — *навчити вчитися*. Відтак основною настановою освіти сьогодні повинна бути не передача учневі інформації, а формування такої особистості, яка б відповідала наявним соціокультурним нормам, тобто — яка була б «підготована до життя» засобами освіти. «Підготовка до життя» — це вічне і незмінне завдання будь-якої освіти — повинна в першу чергу і перш за все означати розвиток здатності існувати в сучасному світі з невизначеністю і двозначністю, з розмаїттям точок зору і відсутністю нездатних помилятися і гідних довіри авторитетів; прививання терпимості до відмінностей і готовності поважати право бути відмінними; зміцнення критичних і самокритичних здібностей і мужності, необхідних для прийняття відповідальності за свій вибір та його наслідки; вдосконалення здатності «змінювати рамки» і чинити опір спокусі втечі від свободи з причини цієї невизначеності, яку вона приносить разом з новими незвіданими радощами» [1, с. 174]. Відтак необхідно формувати *нормативно-ціннісні моделі*, які б відповідали соціокультурним та економічним реаліям інформаційного суспільства. Насамперед — у контексті ототожнення такого суспільства з

креативним суспільством, в якому «володіння інформацією досить важливе для соціальних систем, соціальних груп і індивідів, але більші переваги отримують ті суб'єкти, які продукують інтелектуальні потоки і керують ними» [5, с. 47].

Слід вказати, що зазначена настанова освіти (навчити вчитися) пов'язана з витісненням ряду категорій традиційної освіти та визначенням основних форм новітніх освітніх процесів. Зокрема, з освітнього контексту у зв'язку з комунікативною переорієнтацією освіти усувається поняття «*суб'єкт освіти*», адже у сучасних контекстах (особливо це помітно у відкритих формах освіти), учні та вчителі часто міняються місцями, кожен учасник може посідати різне місце в навчальному процесі і тощо. Інтелектуально орієнтовані освітні технології сучасності руйнують традиційні лінійні зв'язки, замінюючи їх на *мережеві*. Як стверджується дослідниками, «суспільство інформаційних технологій, або, як його називають, постіндустріальне суспільство, на відміну від індустріального суспільства кінця ХІХ — середини ХХ ст., набагато в більшій мірі зацікавлене в тому, щоб його громадяни були здатними самостійно, активно діяти, приймати рішення, вміло адаптуватися до мінливих умов життя. Ще нещодавно вирішити ці завдання не уявлялося можливим в силу відсутності реальних умов для їх виконання при традиційному підході до освіти, традиційних засобах навчання, в більшій мірі орієнтованих на класно-урочну систему занять» [6, с. 13]. Натомість сьогодні до тих, хто навчається, ставиться вимога вміння і бажання здобувати інформацію, творчо її використовувати. «Вчити захоплено пізнавати, толерантно спілкуватися, творчо працювати і гідно жити — в цьому полягає сенс і призначення освіти» [3, с. 32], — стверджує *Н. Дудіна*. Саме дана засаднича настанова стимулює до прагнення побудувати освітній процес на принципах *універсальності, інтегративності, гуманності, комунікативності і безперервності освіти через метапредметність, діалогічність, проблематичність, спадковість, додатковість, відкритість, творчість, особистісну самоактуалізацію і самодостатність усіх учасників освітніх взаємодій*.

Отже, нові концепції освіти заперечують традиційні підходи, адже «подолання кризових процесів, які охопили багато сторін соціально-економічного життя на планетарному і національному рівнях, вимагає кардинально нових методологічних підходів» [9, с. 93]. Серед останніх дослідниками особливо підкреслюється підхід *випереджувального розвитку освіти*. Дана концепція є проектом освіти, спрямованої в майбутнє, орієнтованої на реалії сучасного життя, здатної подолати його проблеми та кризи. «Вихід із все більш нагальної освітньої кризи неможливий поза зв'язком з проблемою створення нової, спрямованої в майбутнє, моделі розвитку освіти, — стверджує *В. Горшенін*. — Така модель повинна бути в першу чергу спрямованою на формування глобальної сфери розуму. У цю сферу входять інформаційні, екологічні, економічні та космічні технології, яким сьогодні в школі приділяється недостатньо уваги» [2]. Слід зазначити, що йдеться про освітню модель, яка сьогодні перебуває у процесі конструювання. Занадто високі вимоги до інтелектуальних ресурсів вимагають і принципово нових підходів, які не можуть виникнути спонтанно, миттєво. Освітні інститути (через становище глобальної кризи, в якій вони перебувають), вимагають концептуальних трансформацій, які породять змісти і форми освіти, не співмірні з її попередніми змістами і формами.

Перед концепцією «випереджувального розвитку освіти» постає завдання, відповідно до якого «вона повинна визначити: сутність і контури освіти як системи випереджувального розвитку; передумови і кризові процеси, що обумовили об'єктивну необхідність переходу до такої методології трансформації і такої парадигми освітнього інституту; а також генеральну траєкторію розвитку системи освіти на цьому шляху» [9, с. 97]. Безумовною перевагою описаної концепції є врахування нею динамічності інфосоціуму, ґрунтованого на інноваціях. Життєвий цикл сучасних інновацій надзвичайно короткий, відповідно, освіта повинна враховувати це у формуванні власних смислів. Отже, постійно створювати проєкції в майбутнє, конструюючи та будуючи власні форми і змісти таким чином, щоб не входити в дисонанс з наявними знаннями, не оперувати застарілою інформацією. Для цього необхідно перебудувати методологію навчального процесу відповідно до завдання своєчасної підготовки учнів до нових умов існування, надання актуальних знань, відповідної кваліфікації, а також формування вміння успішно адаптуватися в інформаційному середовищі, яке постійно оновлюється. А разом з тим — постійно приймати участь у творенні такого середовища, впливати на його становлення та внутрішні зміни.

Концепція «випереджувального розвитку освіти» є інтегративною за своєю сутністю. Однією з трансформацій освітнього інституту освіти, передбачених концепцією, є орієнтація на *неперервність освіти*. Остання впливає з глобальних трансформації інфосоціуму та його спрямованості на інновації, які призводять до *неперервності розвитку людини* (вона повинна адаптуватися до нових

умов існування постійно). Безумовно, це не відміння наявності в інфосоціумі традиційних навчальних закладів, які викладають базові напрямки і формують загальні педагогічні орієнтації розвитку людини. Проте необхідність утворення нової системи, в якій освіта буде випереджувальною і постійно конструюватиме найновіші освітні технології, є надзвичайно актуальною і формує паралельні освітні напрямки (інтегративні мережеві структури освіти, не обмежені територіально чи інституційно).

Для «випереджувальної освіти» необхідна відповідна «освітня політика», завданням якої можна вважати «генерування нової культури і нового типу суспільних відносин у своєму внутрішньому просторі, внутрішньому віртуальному середовищі, з подальшою пересадкою, «трансплантацією» цієї нової культури на ґрунт цивілізаційного прогресу» [9, с. 98]. Відтак цінність освіти зростатиме з тим, що освіта ставатиме дедалі практичнішою, буде поєднуватися з виробництвом і фактично стане однією з продуктивних сил суспільства. Таким чином, в освітній системі вироблятимуться нові знання, інформація, а також — товари і послуги. А тому в освітньому середовищі будуть запроваджені такі ж системи управління, які сьогодні існують в економіці. Саме на цьому базується *логіка випереджувальної розвитку освіти — вона повинна стати об'єктом цілеспрямованого стратегічного планування.*

«Випереджувальна» освіта можлива на підставі трансформації просторово-часових вимірів інфосоціуму. «Характерна для інформаційного суспільства заміна «простору місць» на «простір потоків» призводить до зміни соціального сприйняття простору і часу», — заявляють *В. Ігнат'єв та Ф. Розанов.* — Час втрачає залежність від природних і біологічних циклів, стаючи довільним, «позачасовим» і навіть заперечним. Освіта реального часу також стане позачасовою, так як її мережева структура зітре часові і просторові межі» [4, с. 80]. Поява різноманітних форм *віртуалізованої освіти* створить освітні системи планетарного масштабу, де доведеться подолати умовності *соціального часу* на користь узгодження глобальних освітніх процесів в умовах перебування вчителів та учнів на різних частинах земної кулі. Такі процеси зіткнуться з феноменом *«інформаційної нерівності»* — нерівний доступ до інформації повинен буде долатися саме *в межах освітньої політики.* Вимога усунення інформаційної нерівності буде загострюватися з необхідністю у все більшій кількості інтелектуальних ресурсів і в появі нових критеріїв освіченості. Адже «освічена людина — це не тільки людина знаюча, ерудит, людина із сформованим світоглядом, скільки людина, що орієнтується в складних проблемах сучасної культури, здатна пізнати себе і осмислити своє місце в світі, людина, підготована до життя в сучасному суспільстві» [9, с. 102]. Таким чином, освіта майбутнього стане значно більш доступною для широкого загалу, що необхідно для підвищення загального рівня інтелектуального і духовного розвитку суспільства, а також — для досягнення більшої соціальної стабільності в суспільстві за рахунок зменшення соціальної нерівності.

Висновки. Випереджувальний розвиток освіти, таким чином, спрямований на проблеми подальшого розвитку постіндустріального суспільства, на розвиток креативності особистості, на її вміння самостійно приймати рішення в умовах «невизначеності». Адже «перехід до «інформаційного суспільства» супроводжується зростанням автономії і самоуправління як індивідів, так і більших соціальних структур, що є наслідком зростання здатності використовувати складні системи інформації та комунікації та збільшення мобільності населення» [4, с. 82]. Відтак система освіти буде фундаменталізована у зв'язку з все більшою орієнтацією на інновації, на вивчення найновіших досягнень науки, а також — на гуманітаризацію пізнання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бауман З. Индивидуализированное общество / Бауман З. [Пер. с англ. под ред В. Л. Иноземцева]; Центр исслед. постиндустр. о-ва, журн. «Свободная мысль». — М: Логос, 2005. — 390 с.
2. Горшенин В. Опережающее образование — основа мировоззрения в XXI веке [Електронний ресурс] / Горшенин В. — Режим доступу : http://www.rau.su/observer/№ 09_97/013.htm. — Назва з екрану.
3. Дудина Н. М. Новая образовательная парадигма. Проблемы качества образования / Дудина Н. М. // Современные проблемы науки и образования. — 2006. — № 5. — С. 32–34.
4. Игнат'єв В. И., Розанов Ф. И. Образование в информационную эпоху / Игнат'єв В. И., Розанов Ф. И. // Философия образования. 2009. — № 1. — С. 76–86.

© *Кадієвська І. А.*

5. Михайлева Е. Г. Интеллектуальная элита в матрице современных цивилизационных изменений: Монография / Михайлева Е. Г. — Х.: Изд-во НУА, 2007. — 567 с.
6. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования / [Е. С. Полат, М. Ю. Бухаркина, М. В. Моисеева, А. Е. Петров]. — М.: Издательский центр «Академия», 2002. — 272 с.
7. Розанов Ф. И. Информационный обмен как основа образования будущего / Розанов Ф. И. // Философия образования. — 2010. — № 1. — С. 60–64.
8. Фарышев Л. Б. Философские основания коммуникативной стратегии образования [Электронный ресурс] / Фарышев Л. Б. — Режим доступа : <http://www.humanities.edu.ru/db/msg/18827>. — Назва з екрану.
9. Цегольник П. А. Концепция опережающего развития образования : (образование XXI века как сфера опережающего развития) / П. А. Цегольник. — Хмельницкий : ХНУ, 2009. — 309 с.

Кадієвська І. А. — доктор філософських наук, професор кафедри філософії, політології, психології та права Одеської державної академії будівництва та архітектури.

УДК: 100+370+126

ОСВІТА ЯК ЗБРОЯ ПРОТИ МАНІПУЛЯЦІЇ СВІДОМІСТЮ

Початок XXI століття демонструє значне зростання та удосконалення технологій маніпулятивного тиску на суспільну свідомість, особливо незахищеною складовою якої є свідомість молоді. Боротьба за ступінь впливу на свідомість людей проходить на базі сучасних інформаційно-комунікаційних технологій. Їх активне використання з метою штучного нав'язування ідеологічних та аксіологічних пріоритетів перетворюється на глобальну антропологічну проблему, яка потребує вирішення. В цій ситуації актуалізується проблема творення нової концепції освіти та виховання.

Ключові слова: маніпуляція, суспільна свідомість, свідомість молоді, освіта, виховання.

ОБРАЗОВАНИЕ КАК ОРУЖИЕ ПРОТИВ МАНИПУЛЯЦИИ СОЗНАНИЕМ

Начало XXI века демонстрирует значительный рост и усовершенствование технологий манипулятивного давления на общественное сознание, особенно незащищенной составляющей которого является сознание молодежи. Борьба за степень влияния на сознание людей проходит на базе современных информационно-коммуникационных технологий. Их активное использование с целью искусственного навязывания идеологических и аксиологических приоритетов превращается в глобальную антропологическую проблему, которая нуждается в решении. В этой ситуации актуализируется проблема создания новой концепции образования и воспитания.

Ключевые слова: манипуляция, общественное сознание, сознание молодёжи, образование, воспитание.

EDUCATION AS A WEAPON AGAINST MANIPULATION WITH CONSCIOUSNESS

The beginning of the 21st century had demonstrated a significant growth and improvement of technologies of manipulative pressure on the public consciousness, particularly the vulnerable component of which is the consciousness of youth. The struggle for influence on people's minds is taking place on the basis of modern information technologies and communications. Their active use in order to artificially impose ideological and axiological priorities is becoming a global anthropological problem that is having to be solved. The problem of creating a new concept of education and upbringing raises in this situation.

Key words: manipulation, social consciousness, consciousness of youth, education, education.